
Πενταδάκτυλέ μου

Πενταδάκτυλή μου, συ που αφεντεύεις την Κύπρο
φώναξέ τον ξανά τον τρανό Διγενή σου,
ν' αγγίξει με μιας το σκληρό πέτρωμά σου,
και ν' αφήσει εκεί των δακτύλων τους τύπους.

Να θυμίσει για λίγο μύθους, θρύλους και δόξες
και να δώσει παῖμό σε καρδιές νεκρωμένες
που για χρόνια προσμένουν αναστάσιμους ύμνους.
Να γλυτώσει τους τόπους από καημούς και οδύνες
να μερέψει καημούς πονεμένων μανάδων
που προσμένουν ακόμα τον αγνοούμενο γιό τους.

Φώναξέ τον, τρανέ μας, για να σβήσει τα ίχνη
που αφήσανε, πάνω στις γυμνές παρυφές σου
μισοφέγγαρα, ήττες, μαυρισμένη πατρίδα,
για να σβήσει τα ίχνη προδομένων πατρίδων.

Φώναξέ τον για να 'ρθει
και να βγάλει τους ήλιους από γη σταυρωμένη.
φώναξέ τον ξανά το ἡαμηρό Διγενή σου,
Πενταδάκτυλε θρύλε!

Νόλλη Γεωργίου

Ύμνος στον Κεφαλόβρυσο

Μεγάλε Κεφαλόβρυσε, καμάρι της Κυθρέας,
βρώμικα χέρια σ' άγγιξαν τη νύχτα τη μοιραία.
Εμείς παιδιά της προσφυγιάς ποτέ δε σε ξεχνούμε,
κοντά σου να γυρίσουμε όλοι μας ηλατάρουμε.

Ομάδα μας σε κάναμε για να σε τραγουδούμε,
στολήδι της Κυθρέας μας για σένα ξαγρυπνούμε.

Μικροί - μεγάλοι σ' έχουμε όλοι μέσ' την καρδιά μας
μέσ' την πικρή την προσφυγιά εσύ είσαι κοντά μας.

Θα σε βροντοφωνάζουμε σε κάθε μας παιγνίδι
καμάρι της Κυθρέας μας, πανέμορφο στολήδι.

Η έδρα μας είναι εδώ, είναι εις την Κυθρέα,
εις την πανώρια την Τζυρκά, την πράσινη κι ωραία.

Όρκο σου δίνουμε εμείς, τα γνήσια παιδιά σου,
του χρόνου τέτοια εποχή θα είμαστε κοντά σου.

Μεγάλε Κεφαλόβρυσε, κράτησε την ορμή σου
κι εμείς όταν γυρίσουμε ξανά θε να ποτίσουμε
τη διψασμένη Γη σου.

Η επιστροφή της Αφροδίτης

Ο Ιταλικός Πολιτιστικός Μήνας που οργάνωσε πέρσι η ιταλική πρεσβεία, έφερε στην Κύπρο τις σύγχρονες Αφροδίτες. Η Αφροδίτη που έγινε η μούσα ζωγράφων, ποιητών, μουσικών, επέστρεψε στον τόπο που γεννήθηκε μέσα

Το αριστούργημα του Guido Cagnacci «Η αρπαγή της Ευρώπης» και η παρουσίαση των ανασκαφών στον Πύργο, ένα από τις σημαντικότερες εκδηλώσεις του Ιταλικού Πολιτιστικού Μήνα.

από τις συναυσίες με μια εκπληκτική σοπράνο, τη Μαριέλλα Ντεβία, με μια σειρά ταινιών με τις «Αφροδίτες» του σινεμά με την Κηαούντια Καρντινάη, μια έκθεση ζωγραφικής με έργα καλλιτεχνών που εμπνεύστηκαν από την Αφροδίτη και γαστρονομικές απολαύσεις, τίμησαν τη θεά και μας υπενθύμισαν ότι ο μύθος συνεχίζει να μας εμπνέει.

Το φετινό πρόγραμμα του Πολιτιστικού Μήνα, εξίσου ενδιαφέρον και πρωτότυπο, περιλαμβάνει μια σειρά από ξεχωριστές εκδηλώσεις. Μια εξ αυτών είναι η έκθεση των ευρημάτων των ανασκαφών στον Πύργο Λεμεσού από την ιταλική αρχαιολογική αποστολή και η παρουσίαση στην Κύπρο του αριστουργήματος. «Η αρπαγή της Ευρώπης» που ζωγράφησε το 1644-1646 ο Guido Cagnacci και απεικονίζει το μύθο της Ευρώπης.

Η ξεχωριστή αρχαιολογική έκθεση θα παρουσιάσει τα ευρήματα των ανασκαφών στον Πύργο, αποδεικνύοντας πόσο εξελιγμένα ήταν η Κύπρος πριν από 4000 χρόνια στο χώρο των αρωματικών ελαίων, των υφασμάτων και της παραγωγής μετάλλων.

Οι αρχαιολόγοι έχουν αρκετές αποδείξεις για να δείξουν πως οι Κύπριοι δεν εξειδικεύονταν μόνο στη βιομηχανία του χαλκού, αλλά παρήγαν και τεράστιες ποσότητες ελαϊόλαδου και εμπορεύονταν με τους γείτονές τους σε αρώματα και υφάσματα. Υιοθέτησαν

τεχνικές που ήταν εξαιρετικά πρωτοποριακές την Εποχή του Χαλκού και προέβλεψαν τα επιτεύγματα της μυκηναϊκής περιόδου.

Οι ανασκαφές του βιομηχανικού συγκροτήματος στον Πύργο άρχισαν το 1998, μετά από δύο χρόνια κατοπτύσεων και χαρτογραφήσεων (1996 και 1997). Οι ανασκαφές στο χώρο είχαν να αντιμετωπίσουν αυτά τα τρία χρόνια αρκετές δυσκολίες λόγω της ιδιαιτερότητας της διατήρησης του αρχαιολογικού υλικού, που βρισκόταν θαμμένο κάτω από πλίνθινους τοίχους οι οποίοι είχαν καταρρεύσει πλήρως μετά από σεισμική δόνηση. Το συγκρότημα (του οποίου μόλις το ένα τέταρτο της συνολικής έκτασης ήρθε στο φως) που χρονολογικά κατατάσσεται στη Πρώιμη και Μέση Εποχή του Χαλκού, καταστράφηκε πράγματι από έναν πολύ έντονο σεισμό, κάποια στιγμή ανάμεσα στα 1900 και 1850 π.Χ. Αυτό, ωστόσο, σήμαινε τη διατήρηση των πλείστων αντικειμένων στην αρχική τους θέση και την πτώση αλλιά δυνατή αναστήλωση της δομής του κτιρίου.

Η σημασία του χώρου δεν έγκειται μόνο στη σπάνια ταυτότητα ενός βιομηχανικού συγκροτήματος, αλλιά και στην αρχαιολογική του ακεραιότητα που μπορούσε να δώσει πολύτιμα τεκμήρια για την ιστορική ανακατασκευή του αρχαιότερου βιομηχανικού συστήματος στη Μεσόγειο, για το οποίο έχουν πολύ μεταγενέστερα επιγραμματικά τεκμήρια στα διοικητικά κείμενα

στις μυκηναϊκές πλάκες Γραμμικής γραφής Β που βρέθηκαν στην Κνωσό, Πύλο και Θήβες του 14ου και 13ου αιώνα π.Χ. Αφορούν την παρασκευή και εμπορία τριών κυρίως προϊόντων: χαλκού, ελαιόλαδου και μαλλιού, και η Κύπρος κατονομάζεται σε αυτά.

Μάλιστα, ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά της Εποχής του Χαλκού (2500-1060 π.Χ.) ήταν η εκμετάλλευση του πλούτου σε μεταλλεύματα της Κύπρου και του χαλκού ειδικότερα (*cuprum* στα λατινικά), του μετάλλου που έδωσε το όνομά του στην Κύπρο. Το νησί εμπορευόταν το χαλκό σε ολόκληρη τη Μεσόγειο, με αντάλλαγμα πλούτο και γνώση. Στον Πύργο υπάρχουν όλα τα στάδια επεξεργασίας του χαλκού: από το αρχικό θύσιμο μέχρι τη σύνθεση των κραμάτων, με την τελική σφυρηλάτηση και το ραφινάρισμα των αντικειμένων στη φωτιά. Εν κατακλείδι, η Κύπρος ήδη γνώριζε τα μυστικά της τεχνολογίας που απαιτούνταν για την επεξεργασία του χαλκού.

Οι ανασκαφές στον Πύργο ωστόσο δείχνουν πως και η παραγωγή λαδιού, αρωμάτων και υφασμάτων ήταν αρκετά προχωρημένες στην ίδια εποχή. Σχετικά με την παραγωγή λαδιού, κι αν ακόμα αυτές οι εγκαταστάσεις ήταν μοναδικές στην Κύπρο εκείνη την περίοδο, είναι μια από τις αρχαιότερες σε ολόκληρη την περιοχή της Μεσογείου, και δείχνει μια τεχνολογία επεξεργασίας του ελαιόλαδου που δεν απέχει πολύ από το σύστημα που

ακόμα χρησιμοποιείται στις πλείστες μεσογειακές χώρες. Αυτό σημαίνει πως πριν από 4000 χιλιάδες χρόνια οι Κύπριοι παρήγαν ήαδι σε τέτοιες ποσότητες που χρειάζονταν 500 λίτρα φλίτος για να το αποθηκεύουν.

Μέρος της παραγωγής εχρησιμοποιείτο στην παρασκευή αρωμάτων. Η διαδικασία αρωματοποίησης είναι αντίστοιχη με αυτήν που περιγράφεται στις μυκηναϊκές πλάκες Γραμμικής Β της Κνωσσοῦ και της Πύλου και στο περίφημο Liber XIII της Naturalis Historia του C. Plinius Secundus.

Σήμερα, τα κατάλοιπα των αποσταγμάτων που βρέθηκαν στα μπουκαλάκια αρωμάτων είναι: ρετσίνι κωνοφόρων, κίτρο, περγαμόντο, κόλιανδρος, δάφνη, μυρτιά, πικραμύδαλο, κανέλα, καμφορά, σμύρνα και τερεβινθίνη.

Το τμήμα παραγωγής υφασμάτων ήταν εντυπωσιακά γεμάτο βάζα υψηλής ποιότητας, που μάλλον περιείχαν κουβάρια με διαφορετικά νήματα και χρώμα-

τα. Οι αναλύσεις που έγιναν στα βάζα και στα δύο μεγάλα αδράχτια αποκαλύπτουν την παρουσία ινών, βαμμένων μπλε ήουλακί, κίτρινο, κόκκινο ανοικτό, πράσινο και μαύρο. Οι Κύπριοι, ιδιαίτερα, χρησιμοποιούσαν πορφυρό κόκκινο φτιαγμένο από πορφύρα για να βάφουν τα υφάσματά τους πολύ πριν τους φοίνικες.

Προς το παρόν, ο Πύργος είναι ο μοναδικός αρχαιολογικός χώρος του 19ου αιώνα π.Χ. που παρέχει αποδεικτικά στοιχεία για την ταυτόχρονη παρασκευή αυτών των τριών προϊόντων, πέντε αιώνες πριν τις μυκηναϊκές καταγραφές. Ωστόσο το κτίριο στον Πύργο δεν φαίνεται να είχε τις μνημειακές διαστάσεις των μινωϊκών και μυκηναϊκών παλατιών. Μοιάζει με βιοτεχνική γειτονιά οργανωμένη στο κέντρο του προϊστορικού οικισμού, μάλλον από μια κοινωνία οργανωμένη με το δικό της εργασιακό σύστημα.

Η ανακάλυψη ενός βιομηχανικού κέντρου στην Κύπρο της Πρώιμης και Μέσης Εποχής του Χαλκού ενημερώνει τη γνώση μας περί κυπριακής οικονομίας και δημιουργεί νέα επιχειρήματα συζήτησης με τους ειδικούς στην κυπριακή προϊστορία.

Αυτά τα σημαντικά ευρήματα επιτρέπουν στους ειδικούς να υπολογίσουν την ύπαρξη μεγάλων πόθων που αναπτύχθηκαν στο νησί με πολυάσχολα κοσμοπολίτικα ήιμάνια. Επιπλέον, εφό-

σον οι εμπορικές συναλλαγές προϋπέθεταν ανθρώπινες επαφές και ανταλλαγές ιδεών γνώσης, ακόμα και φιλοσοφιών και θρησκειών, η Κύπρος θα πρέπει να εξελίχθηκε σε σταυροδρόμι πολιτισμών, ως αποτέλεσμα της γεωγραφικής της θέσης ανάμεσα στις τρεις ηπείρους, Ευρώπη, Ασία και Αφρική.

Τα μοτίβα οικισμών της Πρώιμης - Μέσης Εποχής του Χαλκού στην Κύπρο εξαφανίστηκαν από όλα τα μέρη του νησιού στα τέλη της Μέσης Εποχής του Χαλκού. Όλα τα μεγάλα χωριά των 25-30 εκταρίων εγκαταλείφθηκαν και μόνο τα κάστρα μερικών εκατοντάδων τετραγωνικών μέτρων επιβίωσαν μέχρι το τέλος της Μέσης Εποχής του Χαλκού, μαρτυρώντας μια σειρά τραγι-

κών γεγονότων, το ιστορικό προφίλ των οποίων είναι δύσκολο να αναπαραχθεί.

Ωστόσο η Κύπρος είναι νησί και είναι γνωστό πως στα νησιά οι παραδόσεις συνεχίζονται για χιλιάδες χρόνια. Δεν προκαλεί λοιπόν έκπληξη το γεγονός ότι μπορούμε να βρούμε μαρτυρίες της εμπορίας χαλκού, ελαιόλαδου, αρωμάτων και υφασμάτων ανάμεσα στην Κύπρο και το Αιγαίο στην Ύστερη Εποχή του Χαλκού. Αυτά θα πρέπει να ήταν τα σημαντικότερα και πολυτιμότερα προϊόντα που εξήγε η Κύπρος, όχι μόνο στη 2η χιλιετία π.Χ. Παράγονταν και εξαγόταν στη Μεσόγειο ακόμα και μετά τη ρωμαϊκή περίοδο, και έχει ενδια-

φέρον να παρατηρήσουμε πως σήμερα η Κύπρος εξακολουθεί να εξάγει τα ίδια αποστάγματα (κόθιανδρο, ματζουράνα, θυμάρι, τριαντάφυλλο κ.τ.λ.) για την αρωματοποιία, όπως και στην αρχαιότητα, και πως είναι η μοναδική χώρα που δανείζει το όνομά της σε δύο οικογένειες αρωμάτων, στις οποίες ανήκουν όλα τα αρώματα του κόσμου: τη «Chypre» και τη «leather Chypre».

Η έκθεση οργανώθηκε από τη CNR (Ιταλικό Εθνικό Συμβούλιο Ερευνών) το οποίο εκτελεί ανασκαφές στον Πύργο σε συνεργασία με τον Κυπριακό Οργανισμό Αρχαιοτήτων, το Ίδρυμα Πιερίδης και το κυπριακό παράρτημα του Συνδέσμου Dante Alighieri.

Η αρπαγή της Ευρώπης

Το αριστούργημα «Η αρπαγή της Ευρώπης» που ζωγράφισε το 1644-1646 ο Guido Cagnacci και απεικονίζει το μύθο της Ευρώπης, θα μεταφέρει στην Κύπρο το πλοίο «Amerigo Vespucci», ως αφιέρωμα στο νέο μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τα αποκαλυπτήρια του πίνακα θα γίνουν σε τελετή στην οποία θα παρευρεθούν επίσημοι αθλητές και δόκιμοι του Ιταλικού Ναυτικού, σημειώνοντας τη ρήξη του Ιταλικού Μήνα 2004.

Το θέμα του πίνακα αποτελείται από μια νεαρή γυναίκα καθάρισε σε ένα λευκό ταύρο με τριανταφυλλένιο στεφάνι στο κεφάλι. Ο αέρας ανεμίζει τα μαλλιά της και σηκώνει τη μπλούζα

της, αφήνοντας εκτεθειμένο το λευκό της στήθος. Με το ένα της χέρι κρατάει τα μαλλιά της και με το άλλο την μπλούζα της. Δεν κρατάει τον ταύρο, αντίθετα μοιάζει να υπερίπταται πάνω στην πλάτη του, βουτηγμένη κατά το ήμισυ στη θάλασσα. Στα δεξιά διαφαίνονται μερικές φιγούρες να συνομιλούν μεταξύ τους σε ένα λευκό λόφο.

Η σημειολογική ρίζα της λέξης «Ευρώπη» αποτελεί ακόμη θέμα ανοικτής συζήτησης ανάμεσα στους ειδικούς. Κάποιοι πιστεύουν πως το Ευρώπη πιθανόν να προέρχεται από τη λέξη «έρεπ» (δηλαδή μαύρο) με αναφορές στο λιβανέζικο πολιτισμό: στην περιοχή αυτή, δυτικά της Φοινίκης, ο ήλιος δύει και η χώρα βυθίζεται στο

σκοτάδι. Άλλοι υποθέτουν απλώς πως το όνομα μπορεί να πηγάζει από τη ρέξη «ευ-ρώπη» που θα πει καλό λιβάδι. Το σημαντικότερο ωστόσο είναι ότι το όνομα της Ευρώπης έχει φοινικική προέλευση.

Επιστρέφοντας στο μύθο, η Ευρώπη ήταν η αγαπημένη κόρη του Αγήνορα, βασιλιά της Τύρου, ο οποίος σύμφωνα με την ελληνική παράδοση ήταν γιος της νύμφης Λιβύης και του θεού της θάλασσας Ποσειδώνα. Φημιζόταν δε για την ομορφιά της.

Ο πίνακας είναι εμπνευσμένος από τη μυθολογία γύρω από την απαγωγή της νεαρής γυναίκας, της Ευρώπης, από τον παντοδύναμο θεό Δία ο οποίος πήρε τη μορφή ενός λευκού ταύρου. Μάρτυρες της απαγωγής ο Έρως, ο θεός της αγάπης, ο Τρίτωνας, γιος του Ποσειδώνα, και ένας ναύτης.

Για να απελευθερωθεί από τον ισχυρό και γοητευτικό απαγωγέα της η Ευρώπη ζητάει από το βορινό άνεμο να τη βοηθήσει να ανέβει ψηλά στον ουρανό. Σύντομα όμως αντιλαμβάνεται πως είναι ανόητο και μάταιο να ξεφύγει από τον ένα κηδεμόνα στον άλλο, γι' αυτό αποφασίζει να πάει με το Δία και να αποχαιρετήσει τους αγαπημένους της.

Η ιστορία αρχίζει από ένα όνειρο που βλέπει η Ευρώπη, στο οποίο είναι το αντικείμενο διαμάχης ανάμεσα σε δύο γυναίκες: την Ασία και μια πανέμορφη άγνωστη. Οι δύο γυναίκες τσακώνονται επειδή και οι δύο θέλουν τη νεαρή

Ευρώπη για δική τους. Στο τέλος κερδίζει η ξένη γυναίκα. Όταν τελείωσε το απίστευτο αυτό όνειρο, η Ευρώπη ξύπνησε σαστισμένη. Παρόλα αυτά, πήγε στο ποτάμι με τις φίλες της, όπως έκανε συνήθως για να μαζέψει τριαντάφυλλα στο χρυσαφένιο της κληάθι. Ξαφνικά, ενώ μάζευε τα ρουλούδια, την κύκλωσαν ένα κοπάδι ταύροι. Ένας από αυτούς, λευκός και αστραφτερός, έκανε εντύπωση στην Ευρώπη. Το νεαρό κορίτσι στάθηκε μπροστά από το ζώο που με ευχαρίστηση πρόταξε τα κέρατά του για να τα στολίσει η Ευρώπη με τα τριαντάφυλλά της. Ακολούθως εκείνη τον καβαλλάει σαν Αμαζόνα. Με κληπικό δισταγμό, ο ταύρος πήσισε στο νερό και άρχισε να κληπάει πάνω από τα κύματα έχοντας μαζί του την Ευρώπη. Μετά από λίγο ο αέρας έσκισε τα ρούχα της... κι εκείνη σήκωσε τα μάτια προς τον ουρανό, αναζητώντας ίσως τη βοήθεια ή τη συμβουλή των θεών.

Ο Guido Cagnacci μας δίνει μια επική και σαρκική εκδοχή της ιστορίας, παρουσιάζοντας την κλασική μπαρόκ σωματική προσέγγιση και την έκθεση του γυναικείου γυμνού που παραπέμπει στην ομορφιά του γλυπτού του Courbet. Ο αισθησιασμός του πίνακα αντανakλά τη βενετσιάνικη παράδοση του 17ου αιώνα, με το συνδυασμό παραστατικότητας και αφάιρσης, με μια δόση ειρωνείας λόγω του απίθανου θέματος του έργου.